

בענין מוקצה, שמחות, צאה"כ, בשמים בהבדלה במוצאי יוהכ"פ

יום א' תצוה, ה' אדר תשנ"ט ל

שוכ"ט להארז אשר בלבנון לפני שמש שמו ינן ה"ה כבוד ידיר ה' ומר ידינ"פ רב
האי גאון ישראל עמוד ההוראה מו"ה יוסף של"ו אלישיב שליט"א כאור החמה
שבעתיים יהל נרו ויציק ציק נזרו עמו"ש.

אחרי קידה חמש מאות מול הדר"ג שליט"א — היות וביום חמישי העל"ט זכיתי
לראות פני הדר"ג שליט"א בחלום לילה ולשוחח עמו, ואז התחלתי להציע לו
קושיא שהיתה קשה לי מאז במס' ביצה (ג' ע"ב), והקצתי טרם סיימתי. ואמרתי
בהורמנא דהדר"ג שליט"א להציע לו בכתב.

בתוס' ישנים ביצה (ג' ע"ב) [ונדפס בגליון הגמ' שם], כתב: אבל לר"נ לא פריך,
דמוקצה חמירא והוי כעין דאורייתא, וצ"ע הלא ר"נ פסק דהלכה כר"ש
דמוקצה שרי בין בשבת בין ביו"ט אלא משום דלא ליתי לזלזולי ביו"ט מחמירין
כר"י ביו"ט, ואם מעיקר ההלכה מותר ואינו אסור אלא משום חומרא דלא ליתי
לזלזולי ביו"ט, למה חמיר כולי האי דלהוי כעין דאורייתא, וצ"ע.

ראידי דאיירי עת הייתי בניחום אבליים אצל הדר"ג שליט"א, ה' יגדור פרצת המשפחה
ופרצת עמו ישראל ברחמים ולא יוסיף לדאבה עוד. הזכרתי לו הא דאמרו מוע"ק
(כ' ע"ב), פסחים (ד' ע"א): ש"מ תלת, ש"מ אבל אסור בנעילת הסנדל, ולכאורה צ"ע
למה הוצרך ש"מ מדרב חייא דאסור בנעילת הסנדל, הלא מוע"ק (ט"ו ע"ב) איתא
דילפינן לה מדקאמר לי רחמ' ליחזקאל. [והדר"ג שליט"א השיב, אולי בכ"ז שייך
לומר ש"מ, משום מעשה רב].

וי"ל עוד לפמש"כ הש"מ ב"מ (ס"ג ע"א) ד"ה וש"מ והוא שיש לו, בשם הרא"ש,
וז"ל: הני תרי ש"מ הי' לו לחשוב באחד וכו'. וכן מצינו ב"ב (כ"ד ע"א) ש"מ
תלת, והקשה הריטב"א כיון דאמרי' רוב וקרוב הלך אחר הרוב ממילא שמעינן דרובא
דאורייתא, ותי' דאה"נ כיון דאיתא ענינא באנפי נפשי' בעי למימני'. ויש להוסיף ע"ד,
דאע"פ דבאמת תרי נינהו, מהדר הש"ס לומר תלת אם יכול ע"י טעם כל דהוא, דניחא
לי' לנקוט ש"מ תלת [כמו שמוזכר הרבה פעמים בש"ס], וי"ל משום דהתורה נקרא
אוריין תליתאי וניתנה לעם תליתאי על ידי תליתאי ביום תליתאי בירחא תליתאי,
כדאיתא שבת (פ"ח ע"א) ויעויין עוד בר' ניסים גאון שם [הנדפס בגליון], ומשו"ה י"ל
דהיכא דיכול לנקוט תלת, נקט כן.

۲۴۶ / ۱۰۰۰ / ۱۰۰۰ / ۱۰۰۰

יבנה ביתו ויהי לו בית
 יבנה ביתו ויהי לו בית
 יבנה ביתו ויהי לו בית
 יבנה ביתו ויהי לו בית

[illegible][illegible][illegible]

אף כי האדם אינו יכול להשיג את האמת
 האמתית באופן מוחלט, אך הוא יכול להשיג
 אותה באופן קרוב, וזהו מה שאנו
 רוצים להשיג.

ועד"ז יישבתי הא דאמר רבא, גיטין (ס"ה ע"א), ג' מדות בקטן וכנגדן בקטנה וכו', ונתקשו הראשונים בדברי רבא [יעוין תוס' ור"ן בשם הרמב"ן]. וכתבו שאמר כן כדי להשלים מדות שלו — וגם יש להוסיף דמיהדר למינקט תלת מטעם הג"ל.

ומצינו עוד בש"ס דמהדרי לומר תלת: מתני' שקלים (פ"ג מ"ג) תרום תרום תרום
ג"פ, וברע"ב ותוי"ט שם כ' שכן דרך לשון חכמים להיות משולש וכו', מתני'
פרה (פ"ג מ"י) ג"פ על כל דבר ודבר, ובש"ס עירובין (ט"ז ע"א) ג' מדות במחיצות,
כתובות (מ"ד ע"ב) ג' מדות בנערה, גיטין (ע"ט ע"א) ג' מדות בגיטין, סנהדרין (ל"ח
ע"א) בג' דברים אדם משתנה מחבירו, מנחות (ס"ה ע"א) ג"פ על כל דבר ודבר, חולין
(י"ז ע"ב) ג' מדות בסכין, ויעוין עוד בס' הישר לר"ת (סי' ק') שכ' וז"ל: ומה שנהגו
לאומרו ג"פ שכן רוב דברי חכמים משולשין, מגל זו מגל זו מגל זו, קופה זו קופה זו
קופה זו, במנחות (ס"ה ע"א), וכן חלוץ הנעל ג"פ, [עיי' יבמות (ק"ו ע"ב)] וכן רוב
דברים, וכן מותר לך מותר לך מותר לך, וכו'. עכ"ל. ויעוין מגילה (ז' ע"א). וי"ל
לפי דרכינו, דמה"ט רוב דברי חכמים משולשין.

עוד ארהיב בנפשי עוז לבקש את הדר"ג שליט"א — אם אפשר לו לשים עיניו
הבדולחים על מש"כ באפריון חתנים השם (סי' ט"ז) בדעת השו"ע בשיטת ר"ת,
ועוד הוספתי ע"ז במכתבי להגאון ר"ש וואזנר שליט"א — ומאד הייתי משתוקק
לשמוע תו"ד הגדולה אודות זה.

וכזה הנני חותם בכל חותמי ברכות ומשתחויה אפיים מול הדר"ג שליט"א

הק' יוחנן בה"ג מהר"ם סוסר זצ"ל

[מצו"ב המוזכר בהשאלה]

בס"ד, ירושלים ת"ו, אור ליום ד' י"א כסלו תשנ"ח ל'

לכבוד אהובי ידי"נ חמדת לבבי הרבני המופלג בתו"י תפארת הנגידים תהלתו בסוד
ישרים נדיב ושו"ע מו"ה דוד צבי ניימאן ניו אבן יקר ותפארת עדתו בק"ק וויען
יע"א.

אחדשה"ט, ע"ד בקשתך לכתוב לך הזמן שהוא כבר ודאי לילה, למי שמשיא בנו או בתו אור ליום שלישי ורוצה שהקידושין יהיו ודאי בליל יום שנכפל בו כי טוב, כמה מינוטין (דקות) אחר השקיעה יקדש החתן להכלה, זה תוכן שאלתך.

אהובי ידיד, כבר לפני שנתיים ויותר, ערכתי לך תשובה בקיצור נמרץ בנוגע לזמן סיום הצום, ועתה בתשובה לשאלתך אתהלך ברחבה בעזה"י קצת, לבאר לך יותר, וממילא יהי אפשר ללמוד גם לשאר דברים: מתי אפשר לקרות ק"ש של לילה.

שערי הלכה / קובץ מו"מ בהלכה

קד

לברך בליל ט"ו תשרי לישוב בסוכה, לעשות קידוש בליל התקדש חג, או לימול ביום שמיני תינוק שנולד בתחילת הלילה.

והנני בתפילה של עני להשי"ת החונן דלים ופוקח עורים, שברחמיו הגדולים יצילנו משגיאות ויראנו בתורתו הקדושה והטהורה נפלאות ויעשה עמנו לטובה אות, ואזכה בזכות אבותינו ורבותינו הק' לכון לאמתה של תורה, וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

בפתח דבריי, למדעי אני צריך שאין אני מתכוון להורות הלכה לכולי עלמא, כי רבו הדעות והמנהגים בכל הנ"ל, ולא באתי להשיג או לפלפל על שום א' מהמחברים אלא לבאר בס"ד הנלענ"ד בביאור פסקי הש"ע ושיטתו של ק"ז רשכבה"ג מן החת"ס זצ"ל לאלו הרוצים לילך לאורו גם בנוגע לקביעת זמן לילה.

הנה בשו"ת חת"ס או"ח (סי' פ') כ' הלכה רווחת בלי שום פקפוק כאשר קיבל גם מרבתי זצ"ל דהלכה כהמג"א (סי' של"א סק"ב) דתינוק שנולד לפני ג' רבעי מיל קודם צאה"כ חשיב שנולד ביום לפני בין השמשות, נמצא אנו תופסים במוחלט כשיטת ר"ת — ושם בסוף התשובה ד"ה הנה, כ' בבירור דזמן הלילה לעת עתה ה' מינוטין קודם שעה תשע, היינו לשיטת ר"ת — זמן כתיבת התשובה: ב' תמוז תקס"ג, ואז שקיעת החמה הי' בשעה 8.30 [שהי' למספרם יוני 22, דהיינו היום היותר ארוך בשנה], חזינן דעתו הגדולה בבירור דאפילו במטרסדורף הנמצא בערך 48 למעלה מקו המשוה משקיעת החמה עד הלילה ביום הכי ארוך הוא חמשים ושלשה מינוטין, וכ"ז לשיטת ר"ת. ועיין מש"כ בזה בשו"ת בני ציון ח"ב (סי' ט"ז מאות מ"ו).

הנה פסק החת"ס הנ"ל מתאים לגמרי לפסק הש"ע או"ח (סי' רצ"ג ס"ב): צריך ליזהר מלעשות מלאכה במו"ש עד שיראו ג' כוכבים קטנים ולא יהיו מפוזרין, וכ' בדגול מרבבה דבראיית ג' כוכבים הוא בודאי לילה, ובעינן רצופים משום תוספת שבת, וכ"כ הא"ר בשם הב"י — ועש"ע יו"ד (סי' רס"ב ס"ו) שכ' אם לאלת כשהוציא הולד ראשו חוץ לפרוזדור נראו ג' כוכבים בינונים יש לסמוך עליהם שהוא לילה אפי' הוא למחר שבת, עיי"ש — ואילו באו"ח (סי' רס"א ס"ב) פסק הש"ע כר"ת, הרי מבואר דגם לשיטת ר"ת בעת ראיית ג' כוכבים הוי ודאי לילה — וכמו דאיתא שבת (ל"ה ע"ב) אר"י אמר שמאל ותניא נמי הכי, כוכב א' יום, ב' בין השמשות, שלשה לילה, ע"ש, וכן כתב הרמב"ם ה' שבת (פ"ה ה"ד) משיראו ג' כוכבים בינונים ה"ז לילה ודאי — ומדנפסק הכי בשו"ע להלכה למעשה, ברור דאין שום פקפוק לחשוש שאין אנו בקיאים בכוכבים ואפשר לסמוך על שאנו רואים בעינינו ג' כוכבים בינונים.

והנני מצרף להנ"ל מש"כ התוס' פסחים (כ' סע"א) ד"ה והא, שבת (ל"ה ע"א) ד"ה תרי, דאין אנו בקיאים בצאה"כ, ור"ל, נהי דנראה לנו שעדיין שעה גדולה לפני צאה"כ ומה שנדמה לנו כוכבים גדולים הם בינונים ולילה הוא כבר. ולכאורה דבריהם

צ"ע, דנקטי דנראה לנו שעדיין שעה גדולה לפני צאת הכוכבים ועדיין יום אבל באמת לילה הוא כבר, האיך אפשר למיטעי כזה — ואמרתי ליישב לפי מאי דמסקין בש"ס ברכות (ב' ע"ב) דזמן צאה"כ הוא לפני זמן שהעני הולך לאכול פתו, ופרש"י, שאין לו נר להדליק בסעודתו ואוכל קודם שתחשך, הרי מבואר בזמן צאת הכוכבים הוא קודם שתחשך, לכן א"ש מה שכתבו התוס' דנראה לנו שעדיין יום הוא כיון שעדיין אינו חושך. [וע"ע ש"ע יו"ד (סי' רס"ב ס"ה) שאע"פ שהרקיע מזהיר כעין אורה של יום אם נראים כבר ברקיע כוכבים קטנים מאד (ר"ל דכוכבים בינונים מתחילה נראים קטנים מאוד, ואחרי ראיית כוכבים בינונים, כעבור זמן מה נראים גם כוכבים קטנים, ועיין ברכי יוסף או"ח (סי' תקס"ב אות א').] הוי ספק לילה, עיי"ש].

והמעייין בשו"ת מהרי"ץ [להגה"ק מרא דארעא קדישא מרנא רביי"צ דושינסקי זצ"ל]
ח"א (סי' כ"ח) יראה בעליל דנקט נמי הכי דבשעת ראיית ג' כוכבים בינונים כבר הוא אחר ד' מילין משקיעת החמה. ובשיעור שקיעת החמה אין אנו בקיאים וכדאמר רבא שבת (ל"ה ע"ב) דאתון דלא בקיאי בשיעורי דרבנן, וע"ע בשבילי דוד או"ח (סי' רס"א) (שכ' בשם מנחת כהן, כי בא"י יש ד' מילין משקיעה"ח עד צאה"כ. צ"ל דכשאינן החמה נראית בסוף ההרים הוי סוף השקיעה, כדלקמן בשם מהר"ח או"ז). ובשו"ת קרן לדוד (סי' ע"ט ד"ה אמנם, שמסיק כשמתחיל השמש לשקוע הוא השקיעה הא', וסוף השקיעה דהיינו שקיעה הב' הוא כאשר נתכסית לגמרי מכדור הארץ עד שלא נראה זריחתה גם בראשי ההרים הגבוהים. — והוא לא ראה למהר"ח או"ז המובא לקמן. ובביה"ל (רס"י רצ"ג) בשם מנחת כהן.

ועוד אמרתי להעיר מגמ' שבת (ל"ה ע"א) דר' חנינא אמר, הרוצה לידע שיעורו של ר' נחמיה [ופליג על ר' יהודה דס"ל לרבה אר"י א"ש, ג' רבעי מיל, ולר' יוסף אר"י א"ש, ב' תילתי מיל, דהיינו קצת יותר משיעורו של ר' נחמיה דאמר דזמן בין השמשות חצי מיל], יניח חמה בראש הכרמל וירד ויטבול בים (ובפי' ר"ח כתב שם: יניח חמה בראש הכרמל וירד ויטבול בימא של טבריא, ונראה דט"ס ועיי' ירושלמי ברכות (פ"א ה"א) (ג' ע"א): בים הגדול). ויעלה וזהו שיעורו של ר' נחמיה, ופרש"י, כרמל, הר שעל שפת הים וחמה סמוך לשקיעתה נראית על ראשי ההרים ובכדי שירד ויטבול ויעלה הוי לילה, עיי"ש. האמנם קי"ל כרבה אליבא דר' יהודה דשיעור בין השמשות ג' רבעי מיל, מ"מ חזינן מכאן דהאי ג' רבעי מיל מתחיל אחרי שנראית החמה על ראשי ההרים, וכן כתב בשו"ת מהר"ח או"ז (סי' קפ"ו) שמוכח מכאן דכשאינן החמה נראית יותר בראשי ההרים הוי סוף השקיעה. וע"ע ס' המנהיג ה' חנוכה (סי' קמ"ז) ומשקיעת החמה הראשון עד צאת הכוכבים חמשה מילין כדאמר בפסח שני והו' כשרגא בטיהרא וליכא פרסומי ניסא אלא משקיעת החמה האחרון ואילך. — מבואר ג"כ דבתחילת השקיעה עדיין יום הוא לגמרי לכן הנר הדולק אז הו' כשרגא

המרחק

בטיהרא, ובזמן השקיעה הנוהג בזמנינו חושך הוא קצת ויש צורך בנר המאיר — ועין ת' ביצה (כ"ב ע"א) סד"ה אין, שכ' שמדליקין הנר מיו"ט לחבירו סמוך לחשיכה ואע"ג שאינו לילה, דאף באותו יום יש צורך באותה הדלקה. [וע"ע ירושלמי ברכות (פ"א ה"א) ג' ע"א] דר"ש בר חייא בר יהודה בשם ר' חנינא התחיל גלגל חמה לשקע, אדם עומד בראש הר הכרמל ויורד וטובל בים הגדול ועולה ואוכל בתרומתו. כיון דמבואר בהדיא כן מסתבר דגם לר"ת מסוף השקיעה דהיינו כשאין החמה נראית עוד בראשי ההרים עד צאה"כ לא הוי אלא בערך ג' רבעי מיל.

ומוכרח לענ"ד דגם דעת השו"ע בשיטת ר"ת, כמש"כ מהר"ח או"ז, דכשאין החמה נראית יותר בראשי ההרים הוי סוף השקיעה — דהנה בש"ע או"ח (סי' רס"א ס"ב) כתב י"א שצריך להוסיף מחול על הקודש וזמן תוספת זה הוא מתחילת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד זמן בין השמשות והזמן הזה שהוא ג' מילין ורביע רצה לעשותו כולו תוספת עושה רצה לעשות ממנו מקצת עושה ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהי' ודאי יום מחול על הקודש, ושיעור זמן בין השמשות הוא ג' רבעי מיל שהם מהלך אלף ות"ק אמות קודם הלילה, ע"כ — ולכאורה צ"ע דלפי"ז מותר לעשות מלאכה ג' מיל עד אחר תחילת השקיעה ודיי שיוסיף מחול על הקודש רביע מיל, ואילו אחר שקיעת החמה [כשאין החמה נראית כבר בראשי ההרים] אפילו מיל אחד מחשיך והולך פני הרקיע וגם כוכבים נראים, ואחר ג' מיל חשך לגמרי פני הרקיע ומלא כוכבים כינונים וקטנים והאיך יתכן שעדיין מותר לעשות מלאכה. ואילו בשו"ע יו"ד (סי' רס"ב ס"ה) פסק שאעפ"י שהרקיע מזהיר כעין אורה של יום, אם נראים כבר ברקיע אפילו כוכבים קטנים מאד הוי ספק לילה, והאיך עולים פסקי השו"ע בקנה אחד. ברם לפי מה שכתבנו דהשו"ע ס"ל כשיטת מהר"ח או"ז דכשאין החמה נראית בראשי ההרים זה הוי סוף השקיעה, ותחילת השקיעה הוא מוקדם בהרבה כשאין החמה נראית על הארץ, א"ש וכראוי מוצקים פסקי הש"ע. — וכמו"כ א"ש לפי הנ"ל הא דפסק (סי' רצ"ג ס"ב) [הנ"ל ד"ה הנה פסק]: צריך ליזהר מלעשות מלאכה עד שיראו ג' כוכבים קטנים. כי ראיית ג' כוכבים קטנים הוא בעבור ד' מילין תחילת השקיעה.

והרווחנו בזה דגם במדינת פולין ורוסלנד (ועיי' בשבילי דוד (סי' רס"א) כ' דבמדינותינו [ארץ הגר] מסוף השקיעה עד צאה"כ נמשך זמן כפול בערך מאשר בא"י, ובמדינת רוסי' הקרובה יותר לקוטב הצפוני נמשך עוד יותר). הנמצאים צפונית מקו המשווה הרבה יותר מא"י ואפילו ממרכז אירופה, אע"פ ששם מהשקיעה עד צאה"כ מתארך הרבה יותר מא"י ואפילו ממרכז אירופה, וקבעו מוש"ק ע"ב מינוטין אחרי השקיעה, בכ"ז יצאו יד"ח גם לשיטת ר"ת כיון שכבר נראים ג' כוכבים כינונים. ועיין בשו"ת מהרש"ג ח"א (סי' כ"א) ד"ה והנה, דמביא בשם שבילי דוד שבא"י הזמן משקיעת החמה עד צאה"כ הוא בערך כ"ו מינוטין (צ"ל בקיץ, אבל בחורף קצת פחות

— וגדולי הוראה בא"י מורים דתינוק שגולד בליל שב"ק כ"ו מינוטין אחר השקיעה שמלין אותו בשבת, ואפי' בקיץ). וביה"ש לדעת הש"ע (סי' רס"א ס"ב) ומג"א (סי' של"א סק"ב) הנ"ל מתחיל תמיד ג' רבעי מיל קודם צאה"כ.

ופירות הנושרים מהמבואר לעיל, דבכל אתר ואתר כשנראה ג' כוכבים בינונים הוי לילה ואפשר לסמוך ע"ז גם במילי דאורייתא, אפילו לשיטת ר"ת, לדעת ק"ז מרן החת"ס זצ"ל, וכאשר בארנו כן הוא בהחלט לדעת הש"ע.

ולמודעי אני צריך, האמנם בזמן ראיית ג' כוכבים בינונים הוי לילה אפילו גבי מילי דאורייתא כגון למול תינוק ביום השמיני, בכ"ז במוש"ק לעשות מלאכה, מחמירים יותר, וגם בש"ע (סי' רצ"ג) הצריך ג' כוכבים קטנים ורצופים — וק"ז מרן בעל התעוררות תשובה קבע זמן מוש"ק לכל בני הקהילה בערך עשרים מינוטין מאוחר יותר ממה שקבע זמן סיום התענית במוצאי יוה"כ"פ, וכבר הפליגו בהושענא שאומרים בשחוקהמ"ס המתחלת "אום נצורה כבבת", בשבח ישראל: יושבת וממתנת עד כלות שבת, ופי' בסידור בית יעקב להריעב"ץ כמו חצי שעה אחר זמן לילה, ובמג"א (סי' רצ"ט סק"ב) מייתי ממכילתא, זכור ושמור, שמרהו ביציאתו כאדם שאין רוצה שילך אוהבו מאצלו כל זמן שיכול.

וטרם אתן קנצין למילין, הנני חוזר ומדגיש בכל מה שכתבתי שאין הכוונה להשיג או לפלפל עם האחרונים הסוברים אחרת והנמשכים אחריהם, ולא כתבתי אלא מה שחנני השי"ת בביאור שיטת החת"ס והש"ע.

והנני חותם בכל חותמי ברכות ידיך אוהבך בלו"ג

חק' יוחנן בה"ג מהר"ם סופר זצ"ל

יום ב' לס' מטהו יפרח תשנח"ל

שוכ"ט לכבוד ידי"ע ומר ידי"ג הגאון האדיר פאר הדור והדרו כקש"ת מו"ה שמואל הלוי וזנר שליט"א, גאב"ד ור"מ דזכרון מאיר כ"ב יע"א

אחרי קידה חמש מאות מול הדר"ג שליט"א הנני מאשר בזה קבלת מכ"ק אשר האירו מולי עש"ק, ואפריון נמטי' לי' כי למרות טרדותיו הגדולים מאיר ובא אודות מה שכתבתי בס' אפריון חתנים (סי' ט"ז) הנלענ"ד בדעת הש"ע וק"ז מרן החת"ס זצ"ל בנוגע לשיטת ר"ת בענין זמן הלילה, דמשיראו ג' כוכבים בינונים ה"ז לילה ודאי כמש"כ בש"ע או"ח (סי' רצ"ג ס"ב) ובש"ע יו"ד (סי' רס"ב ס"ו ושם ס"ה) ושו"ת חת"ס או"ח (סי' פ'). והדר"ג נ"י פקפק בדברינו, ועיקר פקפוקו: א. א"כ איך כ' בשו"ע מתחילת השקיעה שאין השמש נראית בארץ — הלא נראית בארץ בהרחבה — גם איזה הכרת שקיעה נראית באמצע הליכה במערב כשכל הזמן מאירה כהלכה, ב.

דלפי מה שכתבתי דהבנת השו"ע כהר"ח או"ז, ואיך נפרש דעת השו"ע כשיטה שאינה מובאת כלל בב"י או"ח (סי' רס"א). זת"ד הדר"ג נ"י — לעומת זאת לא השיב כלל על הראיות הברורות שהבאתי בתשובתי לדבריי.

והנני בזה בהורמא דמר הדר"ג שליט"א לבאר קצת דבריי, ולהסיר תלונות הדר"ג נ"י הנה מש"כ בש"ע (סי' רס"א ס"ב) מתחילת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ, פירשו לפי דברינו דמתחילת השקיעה שאין עוד החמה נראית על הארץ היינו דקרני השמש לא מגיעים על הארץ וכמו שכ' בשו"ת קרן לדוד (סי' ע"ט) שהבאתי בתשובתי — ולשונו של השו"ע מוכח כן, מדלא כתב שאין השמש נראית מן הארץ בעין, אלא שאין השמש נראית על הארץ, וכן מוכח לענ"ד בס' הישר לר"ת (סי' רכ"א) להמעיין שם דמחלק בין היכא דאיתא משקיעת החמה ובין משתשקע החמה, וכתב דמשעת שקיעת החמה ועד צאת הכוכבים חמשה מילין, ומשתשקע החמה אז מתחיל ליאדם, ואחר בין השמשות צאת הכוכבים כדאמרינן שבת (ל"ה ע"ב) שנים בין השמשות שלשה לילה, וזמן אכילת כהנים מצאת הכוכבים ואילך, ואם אתה מפרש משתשקע החמה כמו שקיעת החמה וא"כ הוי בין השמשות חמשה מילין, אלא על כרחך משקיעת החמה משעה שיתחיל ליכנס ברקיע לשקוע, (ר"ל דמשעה שמתחיל לשקוע היינו תחילת כניסתו לרקיע). ומשתשקע משמע שנכנסה כבר והוא כנגד החלוק ומשום שעדיין לא עבר את חלונו מטיל זהרוריו ומאדים מושבו, עיי"ש. ולענ"ד מוכח בדבריו דס"ל דבראיית ג' כוכבים בינוניים הוי לילה ואז הכהנים נכנסים לאכול בתרומתן והוא חמשה מילין אחרי תחילת השקיעה. ובב"י מעתיק מקצת דבריו וכן מש"כ הר"ן, וע"ע ב"ח שם דמביא דברי הטור (סי' תר"ח) דזמן ב"ה מהלך אלף ות"ק אמה קודם הלילה, וכתב, פירוש, קודם שנראה ג' כוכבים שהוא ודאי לילה ומסיים הב"ח ולפי"ז צ"ל דמסוף שקיעה עד צאה"כ הוי ג' רבעי מיל, יעיי"ש.

ב. ומש"כ הדר"ג נ"י שחידשתי בהבנת ש"ע דשיטתו כהר"ח או"ז — יסלח נא הדגנ"י, לא התכוונתי לזה, אלא הבאתי ראי' מש"ס שבת (ל"ה ע"א) מפלוגת ר' יהודה ור' נחמי' דאין הבודל גדול ביניהם ולר' נחמי' משקיעת החמה עד צאה"כ חצי מיל ומוכת שם דסמוך לסוף שקיעת החמה ממש נראית החמה בראשי ההרים, וע"ז ציינתי שכ"כ בשו"ת מהר"ח או"ז (סי' קפ"ו) — וברור להמעיין שלא נתכוונתי לומר דשיטת השו"ע מיוסד ע"ד מהר"ח, אלא שכתבתי שמסתייע מש"ס שבת (ל"ה ע"א) דלפני סוף השקיעה החמה נראית עוד בראשי ההרים ושכן דייק גם מהר"ח או"ז משם, וכתבתי כי לענ"ד מוכרח הכי בשיטת השו"ע, ממש"כ השו"ע או"ח (סי' רס"א ס"ב) וממש"כ ש"ע יו"ד (סי' רס"ב ס"ה).

ובמה שכתבתי לענ"ד נתיישב גם מה שהעיר הדר"ג שליט"א ממה שכתב בש"ע דמתחילת השקיעה אין השמש נראית בארץ — הלא נראית בהרחבה — דהכוונה

שעל קרקע אין היא נראית, והראי' לזה ממה שכתב שם או"ח (סי' רס"א ס"ב) דזמן התוספת הוא מתחילת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד בין השמשות ג' מילין ורביע מיל ואחר הזמן הזה צריך להוסיף איזה זמן לפני בין השמשות — דלפי"ז מתחילת השקיעה שאין החמה נראית על הארץ אם רוצה יכול לעשות מלאכה עד אחרי ג' מילין [ואז יעשה תוס' שבת] — וגלוי וידוע לכל אדם דמזמן שאין השמש נראת מן הארץ אפילו שני מילין הרקיע מלא כוכבים וככל זאת עדיין מותר במלאכה עד עבור ג' מילין כנ"ל א"כ האיך יתפרנס מה שכתב בשו"ע יו"ד (סי' רס"ב ס"ה) שאעפ"י שהרקיע מזהיר כעין אורה של יום אם נראים כבר אפי' כוכבים קטנים מאד הוי ספק לילה, ודו"ק.

והנה בתשובתי הדגשתי שאין רצוני ח"ו להשיג או לפלפל עם האחרונים הסוברים אחרת, ולא כתבתי אלא מה שחנני השי"ת בביאור שיטת השו"ע ושכן הוא לפי הבנת ק"ז מרן החת"ס זצ"ל לפי שיטת ר"ת.

ואידי דאיירי, ביום י"ב תשרי שנה זו התחלתי לכתוב מכתב להד"ג שליט"א [ולא הספקתי אז לגמור אותו] אודות ברכת בשמים בהבדלה במצאי יוהכ"פ שחל במוש"ק, דבשו"ע (סי' תרכ"ד ס"ב) פסק שלא לברך והטו"ז ומג"א הביאו בשם אבודרהם, מהרי"ל וב"ח לברך, והטו"ז טרח ליישב זאת יעיי"ש. וגם בהתעוררות תשובה הח' (סי' תי"ג) טרח ליישב יעיי"ש — והנלענ"ד היותר מובחר הוא לברך על בשמים לפני ההבדלה ולהריח אז, ואחרי ברכת בורא פרי הגפן להריח שנית [כהמנהג], ובזה יוצאים כל הדיעות באופן מרווח. ורציתי לשמוע אם הד"ג שליט"א מסכים לנהוג כן.

ובזה הנני חותם בכל חותמי ברכות ומשתחה מול הד"ג שליט"א

ידידו עוז דושת"ה בכבוד ובהערצה

חק' יוחנן בה"ג מוהר"מ סופר זצ"ל

תשובה

ערב פורים דפרזים תשנ"ט

יהא שלמא רבא מן שמיא לידידי הגאון הגדול ציס"ע מהור"ר יוחנן סופר שליט"א אב"ד ור"מ דק"ק ערלויא ור"י אהל שמעון.

ברכה ושלח רב.

לדידי חזי לי מ"ש הד"ג נ"י במכתבו אלי כי ביום ג' אדר ראה אותי בחלום בחזיון לילה, והציע לפני קר' ולא הספיק לסיים את הקושיא עד שנתעורר והנה חלום.

ושדר לן הדר"ג את הקר' וברצונו לדעת מה בפי והואיל ואיתרחיש בהא מילתא אמרתי כי עלי לתת לזה דין קדימה ולעין במילי דמר על אף טרדותי הסובבים אותי כי כסלא לאוגיא.

וזה דבר הקר' בתו"י ביצה דף ג' כתוב "אבל לר"נ לא פריך דמוקצה חמירא והוי כעין דאורייתא, וצ"ע הלוא ר"נ פסק דהלכה כר"ש דמוקצה שרי בין בשבת בין ביו"ט אלא משום דלא לייתי לזלזולי ביו"ט מחמירין כר"י ביו"ט ואם מעיקר הלכה מותר ואינו אסור אלא משום חומרא דלא לייתי לזלזולי ביו"ט למה חמיר כולי האי דלהוי כעין דאורייתא, עכ"ד.

ונראה להסביר את הדברים, ונקדים שני דברים. א. רב יוסף ורי"צ הסוברים שאיסור ביצה שנולדה הוא או מטעם גזירה משום משקין שזבו או פירות הנושרין בע"כ לית להו שיש איזה מוקצה שאסור מן התורה שאל"כ ל"ל להמציא גזירה רחוקה כזו שהביצה נאסרת משום משקין שזבו או פירות הנושרין וגם היא גופי' גזירה וכדאמרי' לעיל דף ג' ע"א, ואם הוה ס"ל שיש מוקצה מה"ת הו"ל למימר דגזירין משום מוקצה דאורייתא. ב. גם אם חולקים על רבה במה דס"ל שאסור מה"ת ביצה שנולדה ביו"ט אחה"ש משום דביצה שמתילדה האידנא מאתמול גמרה לה וגם בתרנגולת העומדת לאכיל' הביצה נאסרת מ"מ יתכן דבמוקצה דאקצי מדעת וכגון גרוגרת וצמוקים וכיוצ"ב ס"ל דאסור מה"ת מקרא דוהכינן.

וז"כ התו"י דלר"נ אין להק' מהא דתניא א' ביצה שנולדה בשבת או ביו"ט אין מטלטלין וספיקא אסורה צ"ל דס"ל דאיכא אופנים דמוקצה אסור מה"ת ולכן אחרי שראו חז"ל דביו"ט אתי לזלזולי, ואסרו כל מיני מוקצה כעין דאורייתא גזרו וכהיא ששנינו בדף כ"ד ספק מוכן אסור משא"כ לרב יוסף ולרי"צ דבע"כ ל"ל שום מוקצה מה"ת שפיר מקשינן למה אסרו מספק הלוא ספיקא דר' היא וכל ספיקא דר' לקולא.

דבר זה למדנו מתורתו של רבינו הפמ"ג בספרו ראש יוסף על ביצה, יעו"ש.

ב. מ"ש הדר"ג להעיר עמ"ש במו"ק כ' ש"מ תלת ש"מ אבל אסור בנעילת הסנדל, הלוא במו"ק ט"ו ילפינן לה מדקאמר לי' רחמנא ליחזקאל?

הנה ברא"ש מו"ק סי' כ"ט כ' וז"ל ש"מ תלת כ' הרמב"ן קל' מאי האי דקאמר אבל אסור בנעילת הסנדל — בשמועה רחוקה פשיטא אלא במאי נוהגת יום א', ופי' דאין אסור אלא בנעילת הסנדל קאמר כלומר שדיו מכל גזירות אבילות בחליצת מנעל — [ובאו"ז ה' אבילות שמעתי שרשב"א תי' דאינו מונה אלא אותם שחלקו בהם יעו"ש].

ולכן מ"ש הדר"ג דיש לחז"ל ענין במנין תלתא, ראויים הדברים למי שאומרם, ודפח"ת.

ותבט עיני במ"ש הדר"ג בענין ברכת בשמים בהבדלה במוצאי יוהכ"פ שחל במוש"ק
 דהמחבר פסק לא לברך והאחרונים הכריעו כן לברך, וע"ז כ' הדר"ג שהיותר
 מוכחר הוא לברך על בשמים לפני הבדלה ולהריח אז ואחרי ברכת בפה"ג להריח שנית
 ובזה יוצאים כל הדעות באופן מרווח עכ"ד.

אם בירך על הבשמים לפני ההבדלה הלא כבר קיים המצוה שתקנו חז"ל לברך על
 הבשמים, וא"כ זה שמריח אחרי ברכת בפה"ג הרי מפסיק בין ברכת בופה"ג לבין
 ברכת המבדיל ושתיית הכוס במה שמריח בבשמים ללא מצוה, אולם בכה"ח הביא בשם
 כמה אחרונים עצה לברך ברכת הגפן והנר — וברכת על הגפן ותיכף אחריו מברך על
 הבשמים ושכן נוהג הרב החסיד — ע"ש.
 ועל יתר דברי הדר"ג אין בידי לעת כזאת לעיין בהם בגלל המקן הטרדות ואי"ה
 כשאפנה אשנה כל"נ.

וכעשותו נוראות באותן הימים
 אתנו יפליא תשועת עולמים
 להוציאנו למרחב ולחלצינו מצר
 ידידוש"ת
 יוסף של"ו אלישיב

נוסח הכתובה "דחזי ליכי מדאורייתא"

ירושלים ת"ו עש"ק ויק"פ תשנט"ל

להארז אשר בלבנון לפני שמש שמו ינון ה"ה כבוד ידיד ה' ומר ידינ"פ רב האי גאון
 ישראל עמוד ההוראה כקש"ת מו"ה יוסף של"ו אלישיב שליט"א כאור החמה
 שבעתיים יהל נרו ויציץ ציץ נזרו עמו"ש.

אחרי קידה חמש מאות הנני מביע יישר כח ותשוח"ח על ששדר לך תשובתו הרמה,
 ונתמלא הבית אורה מזיו דברים המאירים. והנני מצפה עוד לתשובתו הרמה
 לשמוע דעתו הגדולה דעת תורה אודות מש"כ בעניי באפריקן חתנים (סי' ט"ז). ועוד
 ארהיב עתה בנפשי עוז, להציע לו דבר שאני מתלבט בו, ובבקשה דכשיהי' אצל
 הדגנ"י עת פנאי קצת, לעיין בו ולהשיבני תשובתו הרמה.

הרמ"א אה"ע (סי' ס"ו ס"ו) כ' די"א לכתוב בכתובה "דחזי ליכי" סתמא, והמנהג
 לכתוב לכתולה "דחזי ליכי מדאורייתא" וצ"ע כיון דחזינן בחי' הגאונים
 כתובות (י' ע"א) [ע' ל"ח-ל"ט] שכתבו, דצריך להדר אם כתבו כן, למה הסכים הרמ"א